

Edirne Merkez Asker Hastanesi*

Nilüfer GÖKÇE¹, Esin KARLIKAYA²

ÖZET

Edirne Merkez Asker Hastanesi, 1889 yılında Tepebağlar'da yapılmıştır. Hastane, 800 yatak kapasitesine sahipti. Hastanede, 24 koğuş, ameliyat odası, eczane ve hekimler ve memurlar için farklı odalar mevcuttu. Radyoloji merkezi, Dr. Rifat Osman tarafından kurulmuştur. Hastane, 1941 yılında Çankırı'ya taşınmıştır. Günümüzde, hastane binası çokfazla zarar görmüş durumdadır.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Asker Hastanesi.

SUMMARY

THE CENTRAL MILITARY HOSPITAL OF EDİRNE

The Central Military Hospital of Edirne was built in 1889 in Tepebağlar. The hospital had the capacity of eight hundred beds. There were twentyfour dormitories, an operation room, a pharmacy and the different rooms for physicians and officers in the hospital. The Radiology Center was established by Med. Dr. Rifat Osman. The hospital was moved to Çankırı in 1941. Today, the hospital building is very damaged.

Key Words: Edirne, Military Hospital.

GİRİŞ

Ordu merkezi olan Edirne'de, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı bittikten sonra Sultan II. Abdülhamit'in emri ile yaralı ve hastaların toplu bakımlarının sağlanması amacıyla, şehrin batısında, Sarayakpınar yolu üzerinde ve Eski Piyade Kışlası'nın (günümüzdeki adıyla "Yanık

Kışla**)) yakınında, Tepebağları mevkiinde kamulaştırılan alan üzerinde, Müşir Veysel Paşa zamanında (H: 1305/ M: 1889) yapımına başlanan Edirne Merkez Asker Hastanesi, H: 1307/ M: 1889 yılında tamamlanarak hizmete açılmıştır.(Resim 1).

Resim 1 : Faaliyette olduğu dönemlerde Edirne Merkez Asker Hastanesi.

Hastane, dört duvar ve ortasında bir avlu şeklinde olup eski hastaneler modelinde yapılmıştır. İki katlı olan binanın, dıştan genişliği 120 metre, uzunluğu da 160 metreydi ve 800 yatak kapasitesine sahipti. Hastanede 24 koğuş, kabul salonu, doktorlar ve memurlar için ayrı

ayrı odalar, ameliyat ve pansuman odaları ile tecrit odası ve eczane bulunmaktaydı (1- 4, 6, 7).

Bahçesinin ortasında, tek minareli ve kubbeli bir cami, altında da Sarayakpınar'dan *** gelen su için bir depo bulunmaktaydı. Bu suyun hastaneye getirilmesi için, Vali Hacı İzzet

* : VI. Ulusal Tıp Tarihi Kongresi, 23-25 Mayıs 2000, İzmir'de sunulmuştur.

** : Burası, günümüzde, Kapalı Cezaevi olarak kullanılmaktadır.

*** : Edirne'nin kuzeydoğusunda yer alan Sarayakpınar'ın eski adı, Sırsındığı'dır. H: 857 / M: 1453 yılında, Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan Yeni Saray'a getirilen suyun kaynağı burada bulunmaktadır.

¹: Öğr. Gör. Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi A.D

²: Araş. Gör. Dr. Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi A.D

Paşa tarafından demir su boruları döşetilmişti (1, 2, 8).

Binanın temel atılışı sırasında, Ser Asker Mektupçusu Muhtar Efendi tarafından

okunan tarihi şiir, mermer bir levhaya kazınıp giriş kapısı üzerine konmuştur (3). Kitabede'eki şiir,şöyledir:

*“Hükm endîşe humid Han-ı kerim
Zıllı feyâzı hekim-i mescûd
Nabızgir-i ilel tab-ı emü raz
Hikme efrûz-u devâhâne-i cûd
Hastahane yaparak askerine
Sâye-i hikmeti oldu memdûd
Her gelen hasta bulur feyz-i hayat
Bundadır sırrı Mesiha meşkûd
Dedi târihini Muhtar kulu,
Afiyethâne-i Câvid-i cünûd”*

Dr. Rifat Osman Bey (Resim 2), *Edirne Rehnüması* adlı eserinde, hastane hakkında şunları söylemektedir:

“Dört duvar ortasında bir avlu olarak inşa kılınan bina, eski model hastaneler (tollet) tarzındadır. Bizde, Haydarpaşa Hastanesi bu tarzda inşa edilen eski hastanelerdendir. Sonra birbirinden ayrı olarak pavyonlar inşası şeklinde yapılan hastaneler de, blok sistem adını alırlar. Bu tarzda ilk hastanemiz, İstanbul'da Hamidiye Etfal Hastanesi'dir. Daha sonra, pavyonlar

birbirlerine hizmet koridoru adı verilen geçitlerle bağlanmışlardır. Bu tarzda inşa edilen ilk Osmanlı hastanesi, Selanik Belediye Hastanesi'dir. İkincisi ise Kırkkilise (Kırklareli) Asker Hastanesi'dir”.

Hastanedeki Radyoloji Merkezi, Dr. Rifat Osman Bey'in çalışmaları ile 1907-1908 tarihlerinde kurulmuştur (1-2, 4-8). Röntgen dairesi üzerindeki kitabede ise şöyle yazmaktadır:

**EL GAZİ REŞAD
RÖNTGEN ŞUAI
VE ELEKTRİK DAİRESİ**

1326

Kitabenin ortasında, Sultan Reşad'a ait tuğra bulunmaktadır. Bu kitabe, bugün Edirne Müzesi'nde sergilenmektedir (5, 7).

Hastanenin laboratuvarı, devrinin gereksinimlerine yanıt verebilecek düzeyde olup, Edirne'li Tabip Binbaşı Ahmed Refet Bey tarafından, 1907-1908 tarihlerinde kurulmuştur (1-5).

Sıhhiye Müfettişi Faruk ve Selami Paşa'ların çalışmaları ile dönemin son sistem buhar makineleri ile donatılmış bir etüv dairesinin yanısıra, bir çamaşırhane de yaptırılmıştır,(1,2,9).

Edirne Merkez Asker Hastanesi'nin eczanesinden, yalnızca burada yatan hasta ve yaralılar değil, ayaktan tedavi gören subaylar ve aileleri de yararlanmaktaydı. Eczaneden subay ve ailelerine verilen ilaçların parası, hastane idaresince, her üç ayda bir, bir deftere tanzim edilip, faturaları çıkartılarak levazım dördüncü şubeye gönderilir; bu paralar daha sonra subayların maaşlarından kesilerek vezneye ödenirdi(10).

Çalışmalarını Balkan Savaşı'na dek başarıyla sürdüren hastane, Balkan Savaşı yıllarında çok kötü günler geçirmiştir. Dönemine göre son

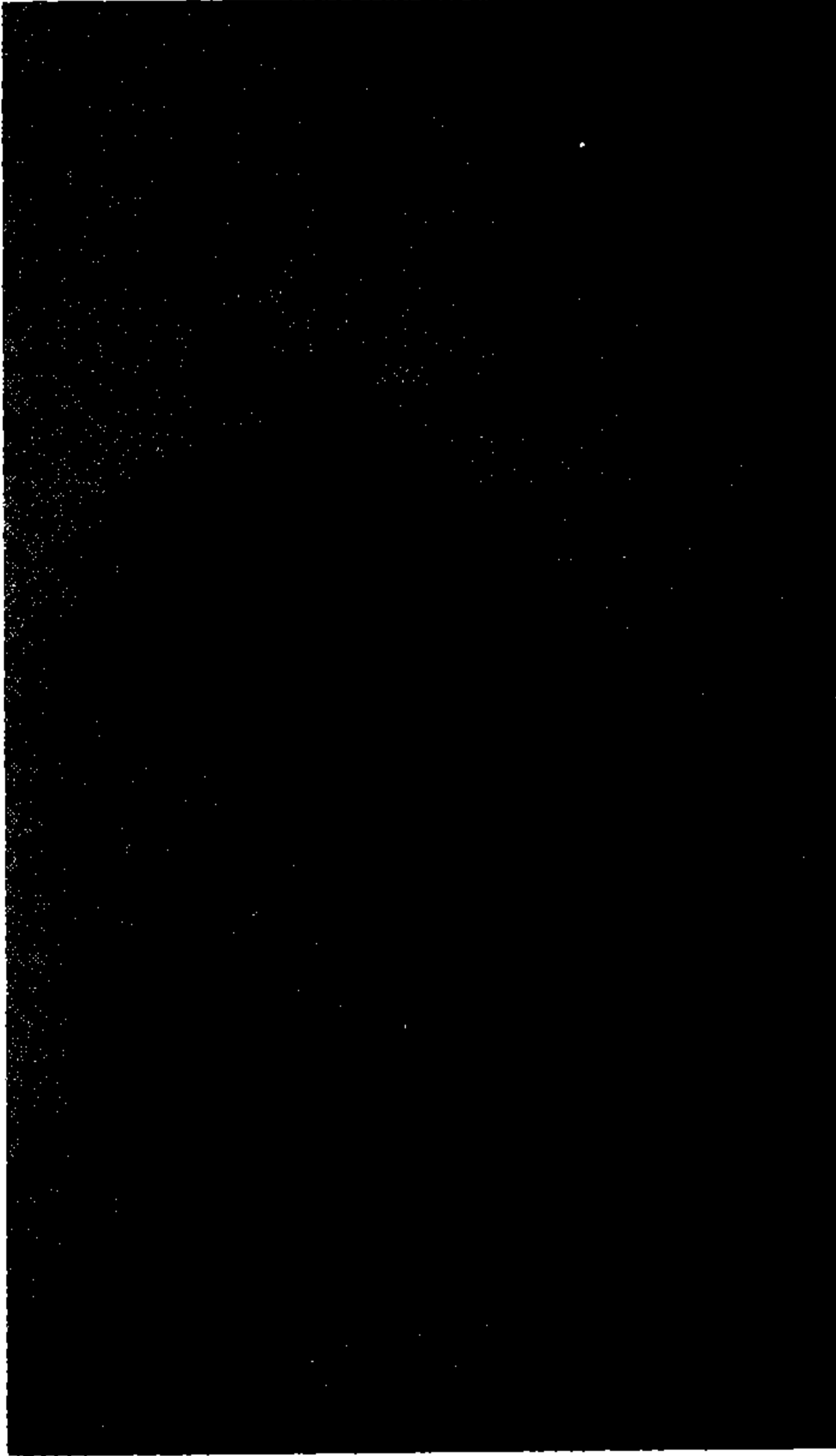
derece modern bir ameliyathaneye sahip olan hastanenin koridorları, bu savaş sırasında yaralı askerlerle dolup taşmıştır. Hastanede ilaçlar bitmiş, pamuk, sargı bezi, ispirto kalmamıştır. Hekimler binbir zorluk içinde görevlerini yerine getirmeye çalışmışlardır (9, 11).

Edirne Kalesi'nin düşüşü sırasında ve sonrasında, hastanede bulunan yaralı asker ve subayların sayısı bin iki yüz yetmiş aşmıştır. Bulgarlar, hastanede görev yapan hekimleri,

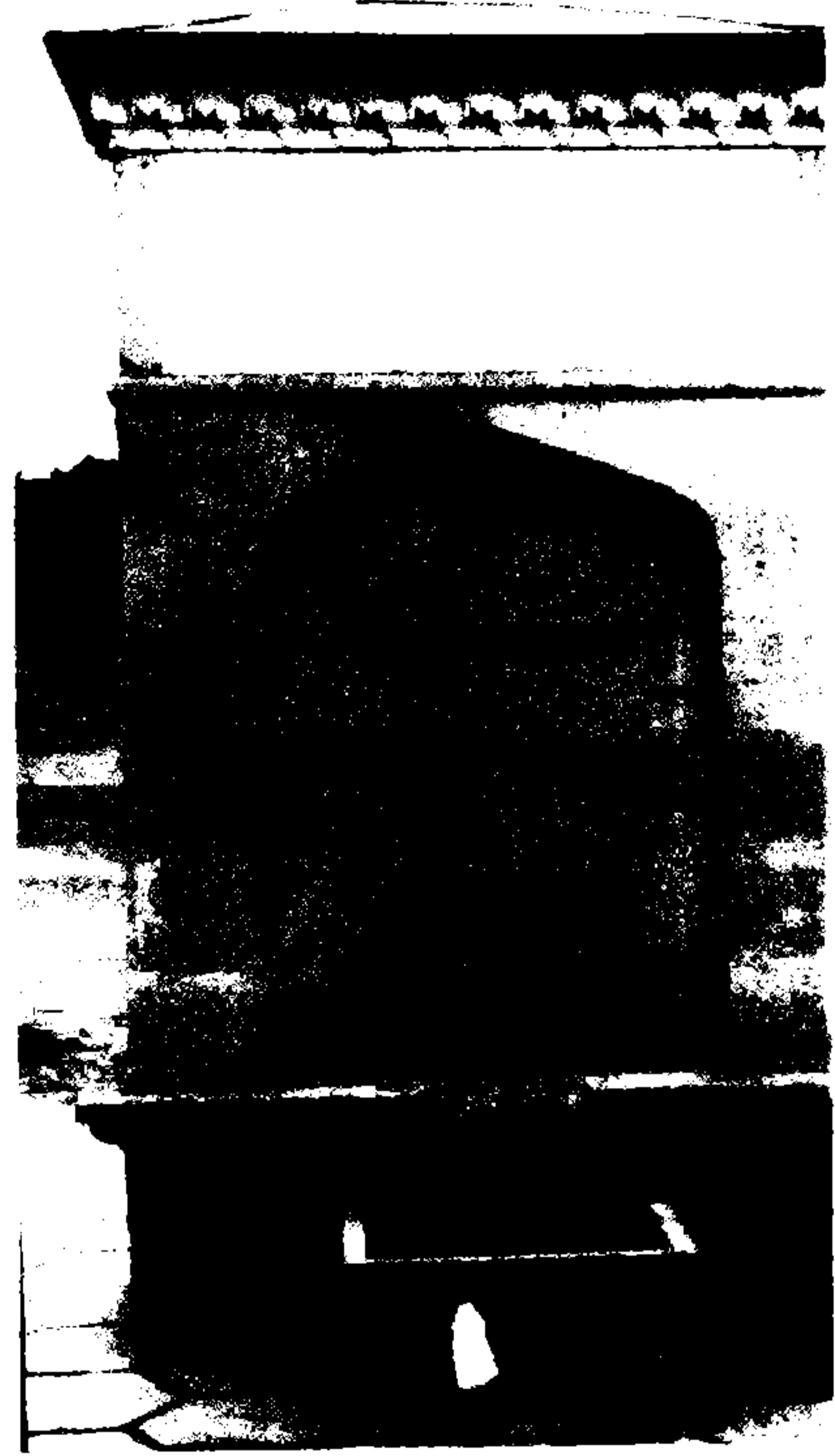
diğer esirler gibi Bulgaristan'a göndermeyip, hastaların tedavileri için hastanede bırakmışlardır (2).

1914 yılında çıkan hastalık salgınlarıyla savaşmak için hastaneye, Sıhhiye Dairesi Başkanı Numan Bey tarafından, Prof. Dr. Abdülkadir Noyan ve Gülhane Bakteriyoloji asistanlarından Tokatlı Hamdi Bey'ler atanmıştır (9, 11).

Hastane bahçesindeki çeşme (Resim 3).

Resim II: Edirne Merkez Asker Hastanesi'nde görev yapan veburanın radyoloji ünitesini kuran Tosyavizade Dr. Rıfat Osman Bey.

Resim III: Planı Dr. Rıfat Osman Bey tarafından çizilen Asker Çeşmesi.

Balkan Savaşı'nda salgın hastalıklardan ölen halkın ve hekimlerin anısına yaptırılmış olup planı Dr. Rıfat Osman Bey tarafından çizilmiştir. Bu çeşme, günümüzde Kadınlar Parkı olarak adlandırılan parka taşınarak, unutulup yok olması önlenmiştir. Bu çeşmenin kitabesinde, salgından ölen hekimlerin isimleri yazılıdır. Ayrıca,

kitabesinden şunları da öğrenmekteyiz: Hastalık salgını, H: 1329 / M: 1914 yılının Mayıs ayında son bulmuş; koleradan 1070 , tifüsten 984, hummai raciadan 501 kişi hastaneye yatmış; 1558 kişi iyileşmiş; bunun yanısıra da, koleradan 581, tifüsten 344 ve hummai raciadan 72 kişi ölmüştür(7).

Cesmenin Kitabesinin Ön Yüzü: (7)

“Cenab hafız-ı hakiki paki Vatanı Osmaniye bilcümle mesaipten muhafaza buyursun, amin, H: 1329 senesi Temmuz'unda başlayarak, H: 1330 senesi Mayıs'ında nihayet bulan büyük salgında, koleradan bin yetmiş, lekeli tifodan dokuz yüz seksen dört ve humma-i raciadan beş yüz bir hasta hastaneye duhul etmiş ve bu hastalılardan bin beş yüz elli sekizi şifayaben kurtulmuşlar ise de, koleradan beş yüz bir ve lekeli tifodan üç yüz kırk dört ve humma-i raciadan yetmiş iki fevt vüku bulmuştur. Bu mühlik salgın esnasında etibbadan üç arkadaşımız lekeli tifoya mübtela olarak şehirden irtihal-i dar-ı beka etmişler ve bu çeşme şehid arkadaşlarımıza bir vesile-i rahmet üzere inşa kılınmıştır.

Rıfat Osman

Muharrem Fi Sene 1334

Kitabenin Diğer Yüzü: (7)

*Tabip Kimyager
Kazım
24 Mart 1330*

*Tabip Cerrah
Mustafa Ahmet
27 Şaban 1329*

*Tabip Kehhal
Cevat Seyid
16 Şubat 1329*

Vehüvel Minel Mai Külü Şey'in Hay

Bismillahirrahmanirrahim.

Bulgar işgalinden sonra hastane, yeniden tam faaliyete geçene kadar, Menzil Hastanesi Operatörü Rıfki Kamil Bey yönetimindeki Yassıviran Seyyar Hastanesi tarafından desteklenmiştir.

Edirne, Yunanlılar tarafından işgal edilince, hastaneye Yunanlı bir başhekim atanmış; hekimlerin, şehirde serbestçe dolaşabilmeleri için birer dilekçe hazırlanmış ve bu dilekçeler, Yüzbaşı Menaloz tarafından, Yunan Komutanlığı'nın onayına sunulmuş ve kaçmayacaklarına dair birer taahütname alındıktan sonra izin belgeleri dağıtılmıştır. Ancak, Çobanoğlu Fehmi Bey'in Bulgaristan'a geçmesi üzerine, başta göz tabibi İbrahim Rüstü (Erbuğ) ve Dr. Mehmet Bey'ler olmak üzere, tüm hastane personeli gözaltına alınmıştır. Hekimler, önceleri öğleye kadar çalıştırılırken, sonraları bu hizmeti akşama kadar sürdürmeleri emri verilmiş; bir ay sonra, üç hekim, bir diş hekimi ve on üç eczacıdan oluşan kafiye, Atina'ya sevk edilmiştir (2, 4).

Cumhuriyet Dönemi'nde, bu bölgede bir asker hastanesine gerek görülmemiş; personel, sivil sağlık kurumları ile Kırklareli ve Çorlu Hastaneleri'ne tahliye edilmiştir (4).

II. Dünya Savaşı'nda hastane restore edilerek, beş yüz yatak kapasitesi ile yeniden

faaliyete geçirilmiş ve uzman hekim sayısı arttırılmıştır. 1941 yılında, hastane, İstanbul'daki Harbiye binasına nakledilmek istenmiş; sonradan fikir değiştirilerek, Gemlik'e taşınmıştır. Hastane daha sonra, Gemlik'ten Çankırı'ya taşınma emri almış ve burada Edirne Hastanesi kimliğini tamamen yitirerek, Memleket İçi 308 numaralı Çankırı Hastanesi adını alarak, seferberlik yılları sonuna dek, çalışmalarını burada sürdürmüştür (4).

Hastane binası, bir süre Jandarma Okulu olarak hizmet vermiş, daha sonra da terk edilmiştir (6).

Edirne Tıp Fakültesi'nin kuruluş çalışmaları sırasında, Fakülte'nin bu binada hizmet vermesi düşünülmüş; ancak, daha sonra bundan vaz geçilmiştir.

Bugün ise, bina yıkıma terk edilmiş durumda olup 1980 yılında çekilen fotoğrafları bile (Resim 4), bu acınacak durumunu gözler önüne sermeye yeterlidir. Günümüzde, yıkıntıları temele kadar ulaşmış ve kimi yerlerde, taşlarından yararlanmak amacıyla, temel taşları bile sökülüştür.

Yıkılan bu yapı ile yakın geçmişimizin, maddi ve manevi, çok büyük bir değeri daha, yıkılıp yok olmuştur. Bundan alınacak büyük ibret dersleri vardır ki, bunun derecesini okurlarımızın değerlendirmesine bırakıyoruz.

Resim IV : 1980'li yıllarda Edirne Merkez Asker Hastanesi.

EDİRNE MERKEZ ASKER HASTANESİ'NDE GÖREV YAPAN PERSONEL
H: 1306 / M: 1890 Yılı: (13)

1. Umum-i Sıhhiye Müfettişi Miralay Hasan Kadri Bey,
2. Ordu Sertabibi Miralay Şevket Bey,
3. Tabib-i Evvel Miralay Fanu Bey,
4. Tabib-i Sani Kaymakam Ohanes Bey,
5. Tabip Binbaşı David Bey,
6. Tabip Binbaşı Mahmut Fehmi Bey,
7. Tabip Kolağası Yusuf Ahmet Efendi,
8. Tabip Mülazım-ı Evvel Aziz Bey,
9. Ordu Sercerrahı Binbaşı Hayri Bey,
10. Eczacı-i Evvel Sağ Kolağası Kadri Bey,
11. Cerrah-ı Evvel Mehmet Sait Efendi,
12. Cerrah Mustafa Efendi,
13. Cerrah Abdullah Efendi,
14. Cerrah Ali Efendi,
15. Cerrah Mehmet Süleyman Efendi,
16. Eczacı Girgor Gorabetyan Efendi,
17. Eczacı Antoan Piyar Efendi,
18. Eczacı Çörçi Efendi,
19. Müdür Binbaşı Müteakaid Mehmet Münir Efendi,
20. Katip Mehmet Efendi,
21. Katip Abdülvahit Efendi,
22. İmam Abdurrahman Efendi.

H: 1315 / M: 1894 Yılı: (14)

1. Umum-i Sıhhiye Müfettişi Miralay Ahmet Avni Bey,
2. Tabib-i Evvel Miralay Manulaki Bey,
3. Tabib-i Sani Kaymakam Hüsnü Bey,
4. Tabip Binbaşı Mahmut Fehmi Efendi,
5. Tabip Binbaşı Hazaros Efendi,
6. Tabip Kolağası Hüsnü Bedri Efendi,

7. Tabip Kolağası Abdi Efendi,
8. Tabip Kolağası Mustafa Tevfik Efendi,
9. Mülazım-ı Evvel Aziz Bey,
10. Müdür Müteakaid Binbaşı Münir Efendi,
11. Katib-i Evvel Mustafa Efendi,
12. Katib-i Sani Mustafa Efendi,
13. Ser Eczacı Binbaşı Mehmet Emin,
14. Eczacı-i Evvel Kolağası Kadri Bey,
15. Eczacı-i Evvel Antuan Bey,
16. Eczacı-i Evvel Kirkor Gorbetyan,
17. Eczacı-i Evvel Mehmet Ömer Efendi,
18. Eczacı-i Evvel Meltiyadi Efendi,
19. Eczacı-i Evvel Mesud Efendi,
20. Eczacı-i Evvel İhsan Efendi,
21. Cerrah-ı Evvel Mehmet Sait Efendi,
22. Cerrah Hamdi Bey,
23. Cerrah Kabuyak Efendi,
24. Cerrah Mustafa Efendi,
25. Cerrah Sami Efendi,
26. Cerrah Abdullah Efendi,
27. Cerrah Ahmet Hamdi Efendi,
28. Cerrah Mehmet Efendi,
29. Cerrah Ahmet Seri Efendi,
30. Cerrah Sami Efendi,
31. Cerrah Sadık Efendi,
32. Cerrah Hacı Şakir Efendi,
33. Cerrah Abdurrahman Efendi,
34. Tımarcı Ahmet Efendi.

H: 1319 / M: 1903: (15)

1. Ser Tabip Ahmet Avni Paşa,
2. Tabib-i Evvel Miralay Hüsnü Bey,
3. Tabib-i Sani Kaymakam Hacı Aziz Bey,
4. Tabip Miralay Civani Bey,
5. Tabip Binbaşı Ali Neşat Efendi,
6. Tabip Binbaşı Vasil Efendi,

7. Tabip Binbaşı Rupen Efendi,
8. Tabip Binbaşı Abdullah Nizami Efendi,
9. Tabip Sağ Kolağası Mehmet Fuad Efendi,
10. Tabip Sağ Kolağası Mehmet Cemil Efendi,
11. Tabip Sol Kolağası Ethem Efendi,
12. Tabip Mülazım-ı Evvel Aziz Bey,
13. Tabip Yüzbaşı Ferid Efendi,
14. Tabip Yüzbaşı Ahmet Cemil Efendi,
15. Tabip Yüzbaşı Besim Ahmet Efendi,
16. Ser Eczacı Bekir Sami Bey,
17. Eczacı-i Evvel Sağ Kolağası Ahmet Efendi,
18. Eczacı Antuan Peyyar Efendi,
19. Eczacı Salih Efendi,
20. Eczacı Mülazım-ı Evvel Şevket Efendi,

21. Eczacı Ömer Efendi,
22. Eczacı Nivale Efendi,
23. Cerrah-ı Evvel Mehmet Sait Efendi,
24. Cerrah Sol Kolağası Mustafa Efendi,
25. Cerrah Sami Efendi,
26. Cerrah Mustafa Efendi,
27. Cerrah Mehmet Sait Efendi,
28. Cerrah Refik Rüştü Efendi,
29. Müdür Hasib Efendi,
30. Katib-i Evvel Sabri Efendi,
31. Katib-i Sani Sadık Efendi,
32. İmam Zihni Efendi.

KAYNAKLAR

1. Kazancıgil R: 1362-1920 Yılları Arasında Edirne İlindeki Sağlık Kurumları ve Bu Kurumlarda Çalışan Personel- Doktora Tezi. İstanbul: Eren Bas., 1981: 44-46.
2. Tosyavizade RO: Edirne Rehnüması. İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, no: 15, 1994: 75-76.
3. Ahmet Badi Efendi: Riyaz-ı Belde-i Edirne Cilt 1. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Nüshası. 1906-1907: 388.
4. Gürkan KI: Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Türk Asker Hastaneleri Cilt 3. İstanbul: Yörük Bas., 1976: 269-281.
5. Kazancıgil R: Edirne Şehir Tarihi Kronolojisi. İstanbul: Edirne Valiliği Yayınları, no: 8, 1999: 132.
6. Peremeci ON: Edirne Tarihi. İstanbul: Edirne ve Yöresi Eski Eserler sevenler Kurumu Yayınları, no 6, 1939: 354-355.
7. Onur O: Edirne -Türk Tarihi Vesikalarından- Kitabeler. İstanbul: Yenilik Bas., 1972: 62,63.
8. Ünver AS: Edirne Sarayı. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, no: 30, 1989: 108-111.
9. Gürkan KI: Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Türk Asker Hastaneleri Cilt 1. İstanbul: Yörük Bas., 1976: 105-110.
10. Koku RE, Akbay MA: Aşçı Dede'nin Hatıraları. İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi Kütüphanesi, no: 3, 1960: 104.
11. Kazancıgil R. Hafız Rakım Ertür'ün Anılarından Balkan Savaşı'nda Edirne Savunması Günleri. (2. Basım), İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, no: 30, 1999: 64.
12. Noyan A: Memleketimizde Salgın Hastalıklar. İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası 1963; 26: 72-82.
13. H: 1306 Tarihli Edirne Salnamesi. Edirne: Vilayet Matb.: 70.
14. H: 1315 Tarihli Edirne Salnamesi. Edirne: Vilayet Matb.: 101.
15. H: 1319 Tarihli Edirne Salnamesi. Edirne: Vilayet,Matb.:209.